

داستان‌های شفاهی مازندران
(جلد سوم)

(افسانه‌های واقع‌گرا)

نادعلی فلاح

سرشناسه	فلاح، نادعلی، ۱۳۴۷ -
عنوان و نام پدیدآور	داستانهای شفاهی مازندران/نادعلی فلاح.
مشخصات نشر	آمل: وارث وا، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	ج. ۳.
شابک	دوره : 978-600-7662-96-0 ؛ ج. ۱: 978-600-7662-95-3 ؛ ج. ۲: 978-600-7662-97-7 ؛ ج. ۳: 978-600-7662-98-4 ؛ ج. ۴: 978-600-7662-99-1 ؛ ج. ۵: 978-600-7662-64-9
وضعیت فهرست نویسی	فیا :
مندرجات	ج. ۱. افسانه‌های عاشقانه، حکایت. - ج. ۲. افسانه‌های سحرآمیز. - ج. ۳. افسانه‌های واقع‌گرا. - ج. ۴. افسانه‌های طنزآمیز تمثیلی. - ج. ۵. اسطوره و جن، قصه، لطیفه.
موضوع	افسانه‌ها و قصه‌های مازندرانی
موضوع	Legends -- Iran -- Mazandaran :
رده بندی کنگره	PIR ۱۳۹۶۸۴۵۵ / ۸۵۲ ف
رده بندی دیویی	۲۰۹۵۵۲۲/۳۰۰
شماره کتابشناسی ملی	۴۶۸۱۰۰۱ :

داستان های شفاهی مازندران. جلد سوم

(افسانه‌های واقع‌گرا)

نادعلی فلاح

طراح جلد: زینب سار

صفحه آرایی: پارت نگار، ساری

چاپ نخست: ۱۳۹۶ - شمارگان: ۱۰۰ نسخه

بها: ۳۵۰۰۰ تومان

حق چاپ برای مولف محفوظ است

حق چاپ برای مولف محفوظ است

انتشارات وارث وا

نشانی: آمل / خ نور / ده‌متری اول / ک خطیبی / طبقه فوقانی پاساژ ثانی

آدرس الکترونیکی: vareshva28@yahoo.com

۰۱۱۴۴۲۶۸۷۰۹ - ۰۶۶۱۰ ۱۲۷ ۰۹۱۱ - دورنگار: ۰۱۱۴۴۲۶۸۷۰۹

فهرست افسانه‌های واقع‌گرا

شماره	فهرست افسانه	صفحه	کد جهانی
	مختار با خوانندگان	۱	
۱	آدم آبی	۵	
۲	آدم بنه شاه اصل و نسب یاد بکنه	۶	
۳	آهنگر	۸	
۴	اسا رحمت قاشق ترش	۱۴	
۵	ابراهیم تنبل	۲۲	
۶	استخوان تو گلوی دختر پادشاه گیر کرد...	۲۹	
۷	اسکندر و پیر مرد ^۱ (روایت اول)	۳۱	
۸	اسکندر شاه شاخ داره (روایت دوم)	۳۵	
۹	اسکندر شاه شاخ دارد (روایت سوم)	۳۶	
۱۰	اسکندر شاه شاخ دارد (روایت چهارم)	۳۷	
۱۱	یک آقایی بود.... (روایت پنجم)	۴۰	
۱۲	الیاس شجاع	۴۱	
۱۳	امتحان رفیق	۴۳	
۱۴	بچه‌ی ملا نصرالدین	۴۶	
۱۵	برادر طلا فروش و برادر عابد	۴۷	
۱۶	برادر فقیری که پادشاه شد....	۴۸	
۱۷	برادر فقیر و برادر ثروتمند (روایت اول)	۴۹	

	۵۱	بدقدم و خوش قدم (روایت دوم)	۱۸
	۵۲	برده‌ی فضول	۱۹
	۵۵	برنج	۲۰
	۵۶	بلبلی در شاخه‌ی گل پر پر می‌زند (روایت اول)	۲۱
	۵۸	یه نفر بود مجلس مهمانی داشت (روایت دوم)	۲۲
	۶۰	بوذار جمهر	۲۳
	۷۱	بهلول (روایت اول)	۲۴
	۷۲	بهلولا (روایت دوم)	۲۵
	۷۴	پادشاه و سه پسرش	۲۶
	۷۵	پادشاهی که به شتر علاقمند بود....	۲۷
	۷۶	پادشاهی یک بیچه داشت...	۲۸
۸۹۱	۷۸	پرتس شاه (روایت اول)	۲۹
	۱۰۰	سؤال از وزیر دانا (روایت دوم)	۳۰
	۱۰۱	پاسخ وزیر به سه سؤال پادشاه (روایت دوم)	۳۱
۷۰۶	۱۰۳	پدری که می‌خواست با دخترش ازواج کند (روایت اول)	۳۲
	۱۱۷	یک مرد یهود بود.... (روایت دوم)	۳۳
	۱۲۱	سرنوشت (روایت سوم)	۳۴
	۱۲۳	وصیت مادر، دردسر دختر (روایت چهارم)	۳۵
	۱۲۵	پسر پادشاه	۳۶
	۱۲۹	پسرک فقیری که به آرزوهای خیالی خویش رسید	۳۷
	۱۳۱	پل آهنی، رودخانه‌ی شیر	۳۸
	۱۳۴	پیرزنی که شتر دزدید	۳۹
	۱۳۵	پیل کو ککه نه مگه	۴۰
	۱۳۶	تاجری که ورشکست می‌شد...	۴۱
	۱۴۲	تا انا اشکار نزویی کلی ونگ نده	۴۲

	۱۴۳	تو محل ما به نفر داشت زمین و...	۴۳
	۱۴۷	ته ایش گنه نخد و کشمیش ونه ایش گنه هیش	۴۴
	۱۵۰	جان‌علی و بخش‌علی (روایت اول)	۴۵
	۱۵۲	خیر و شر (روایت دوم)	۴۶
	۱۵۵	جری جری	۴۷
	۱۵۸	جه‌جی پشت خوی دا خی هسل اوی دا	۴۸
	۱۶۰	چربان زیرک	۴۹
	۱۶۱	ریان و گوسفند	۵۰
۴۴۹	۱۶۲	حاج محمد بابی زن نون نخر	۵۱
	۱۶۸	حساب بر دینا بخشش به خروار	۵۲
	۱۶۹	حسن	۵۳
	۱۷۱	حکمت سیب رنگارنگ	۵۴
	۱۷۲	خاله باجی جان	۵۵
	۱۷۴	خواستگاری (روایت اول)	۵۶
	۱۷۵	چهار خواهر (روایت دوم)	۵۷
	۱۷۶	دانا و نادون	۵۸
	۱۷۸	دختر پادشاه	۵۹
۸۸۸B	۱۸۲	دختر خوش اقبال (روایت اول)	۶۰
	۱۸۴	دختر خوش اقبال (روایت دوم)	۶۱
	۱۸۸	صنعت شاه عباس (روایت سوم)	۶۲
	۱۹۳	دختر و ملای ده (روایت اول)	۶۳
	۱۹۵	دختر پاکدامن (روایت دوم)	۶۴
	۲۰۳	دختر مسگر	۶۵
	۲۰۶	دختر یتیمی که زن پادشاه شد	۶۶
	۲۰۸	درویش و نانوا	۶۷
	۲۰۹	دزد کاروان و پیرزن	۶۸

	۲۱۰	دزدی	۶۹
	۲۱۱	دزدی	۷۰
	۲۱۲	دزّه زاغی	۷۱
	۲۱۳	رضا (روایت اول)	۷۲
	۲۱۶	چارهی پیرزن برای فراری دادن دزد (روایت دوم)	۷۳
	۲۱۷	روزی روزگاری تاجری گشت و....	۷۴
۹۳۰B	۲۲۰	سرنوشت (روایت اول)	۷۵
۹۳۰B	۲۲۲	کرمی که کرگ شد... (روایت دوم)	۷۶
۹۳۰	۲۲۳	سرنوشت (روایت سوم)	۷۷
۹۳۰	۲۲۵	سرنوشت (روایت چهارم)	۷۸
۹۳۰	۲۳۴	یک حاجی پسر را خریده بود... (روایت پنجم)	۷۹
	۲۳۷	حاجی و چوپان... (روایت ششم)	۸۰
	۲۳۹	سرنوشت (روایت هفتم)	۸۱
	۲۴۴	سرنوشت (هشتم)	۸۲
	۲۴۶	سرنوشت (روایت نهم)	۸۳
	۲۴۹	مرد احمق (روایت دوازدهم)	۸۴
	۲۵۲	اقبال (روایت یازدهم)	۸۵
	۲۵۵	سعدی اومد و پیرمردها را دید....	۷۶
	۲۵۷	سنگ صبور (روایت اول)	۸۷
	۲۵۹	سنگ صبور (روایت دوم)	۸۸
	۲۶۲	سنگ صبور (روایت سوم)	۸۹
۸۹۴	۲۶۴	سوال پادشاه از وزیر	۹۰
	۲۶۵	سه رفیقی که به دختر پادشاه رسیدند	۹۱
	۲۶۶	شاهی به وزیرش گفت (روایت اول)	۹۲
	۲۶۹	وزیری که گوسفند را (روایت دوم)	۹۳

	۲۷۰	شاه عباس	۹۴
	۲۷۹	شاه عباس و دزد (روایت اول)	۹۵
	۲۸۲	زرنگی (روایت دوم)	۹۶
	۲۸۴	ناصرالدین شاه (روایت سوم)	۹۷
۹۵۱ C	۲۸۶	سلطان قلب درسه! (روایت چهارم)	۹۸
	۲۸۷	شاه عباس (روایت پنجم)	۹۹
	۲۸۹	شاه عباس و سه دختر (روایت اول)	۱۰۰
	۲۹۳	شاه عباس و سه دختر (روایت دوم)	۱۰۱
	۲۹۵	شاه عباس و سه دختر (روایت سوم)	۱۰۲
۹۲۳	۳۰۲	شاه عباس داشت.....	۱۰۳
	۳۰۶	شاه ظالم و ستم	۱۰۴
	۳۰۷	شخصی یک هکتار زمین داشت	۱۰۵
	۳۰۹	شکار کبوتر	۱۰۶
	۳۱۱	شهر کوران	۱۰۷
	۳۱۲	شی خنه آهن مرجی ونه (روایت اول)	۱۰۸
	۳۱۵	حسنک و حسینک مار (روایت دوم)	۱۰۹
	۳۱۷	لال غیمضا (روایت سوم)	۱۱۰
۸۹۸A	۳۱۹	لال خوم ضا (روایت چهارم)	۱۱۱
	۳۲۱	عباس زیل	۱۱۲
	۳۲۳	عروس گو دوشین بلد نیه گته زمین ناهمواره	۱۱۳
	۳۲۴	عزرائیل که عقرب شد	۱۱۴
	۳۲۵	علی موش	۱۱۵
	۳۲۶	فرشته‌ی آمین گو	۱۱۶
	۳۳۳	قصاب	۱۱۷
	۳۴۵	کارگری که آجر حکاکی شده پیدا کرد	۱۱۸
	۳۴۶	کرمانشاهیه و تهرانیه	۱۱۹

	۳۴۸	کوزه‌های شکسته	۱۲۰
	۳۵۰	ماه پاره (ماهواره)	۱۲۱
	۳۵۲	مرد مست و ملا	۱۲۲
	۳۵۴	آقای که یک دختر داشت... (نامادری)	۱۲۳
	۳۵۶	مشتی رمضان	۱۲۴
	۳۵۸	معرکه گیر	۱۲۵
۵۱۰A	۳۵۹	ملک مستی (روایت اول)	۱۲۶
	۳۶۰	دختر یهود (روایت دوم)	۱۲۷
	۳۶۲	ممنوع حسن و مخت حسن	۱۲۸
	۳۶۹	مه پستی یا پلنگ پست	۱۲۹
	۳۷۰	نجج	۱۳۰
	۳۷۲	نوکیسه مرد (روایت اول)	۱۳۱
	۳۷۷	نوکیسه مرد (روایت دوم)	۱۳۲
	۳۷۹	نوکیسه مرد (روایت سوم)	۱۳۳
۹۱۰A	۳۸۲	وصیت	۱۳۴
	۳۸۵	وصیت برادران در راه امام رضا	۱۳۵
	۳۸۷	وزیر و غلام سیاه	۱۳۶
	۳۸۹	هراز او همیشه پنیر خیک نیارنه (روایت اول)	۱۳۷
	۳۹۲	کاری او همیشه پنیر خیک نیاینه (روایت دوم)	۱۳۸
	۳۹۳	هفت تا برادر	۱۳۹
	۳۹۴	هفت برادر	۱۴۰
	۳۹۷	هفتا کل اغوذ (آنچه نظر خداست شرطه) (رایت اول)	۱۴۱
	۴۰۶	خارکن و حضرت موسی (روایت دوم)	۱۴۲
	۴۰۹	طالع و بی طالع (روایت سوم)	۱۴۳
	۴۱۳	پادشاه و پینه دوز (روایت چهارم)	۱۴۴

	۴۱۶	یحیی تیسپه	۱۴۵
	۴۱۷	یک حاجی بود...! (روایت اول)	۱۴۶
	۴۲۳	ماهی نره! (روایت دوم)	۱۴۷
	۴۲۹	یک خال کش بود.... (روایت اول)	۱۴۸
*۸۷۵D1	۴۳۱	خال کش (روایت دوم)	۱۴۹
	۴۳۷	یک شاهزاده‌ای بود	۱۵۰
	۴۳۹	یه فتری بود....	۱۵۱
	۴۴۱	یک نفر روی بیابون....	۱۵۲
	۴۴۲	اته کیجا روایت اول به زبان اصلی	۱۵۳
	۴۴۵	اته کیجا روایت دوم	۱۵۴
	۴۴۶	اته کیجا روایت سوم	۱۵۵
	۴۴۸	زیانزدها و واژگان	
	۴۷۱	منابع	

سخنی با خوانندگان

مجموعه‌ی پنج‌جلدی پیش‌روی شما، حاصل دو دهه پژوهش و مطالعات میدانی و نظری است و تلاش شده تا بر اساس مبانی علم افسانه‌شناسی صورت بندی شود. از میان تقسیم بندی‌های محتمل، باتوجه به گستره‌ی کار حاضر و نیز تمایزات موضوعی افسانه‌ها، موضوع و محتوا مبنای دسته‌بندی قرار گرفت و به نظر می‌رسد که این گونه صورت بندی، بیشتر به کار پژوهشگران و خوانندگان بهره‌آزمی‌آید. بنابراین صورت بندی حاضر، بیشتر معطوف به کاربردهای پژوهشی است، اما این یادآور نیز ضروری می‌نماید که با توجه به روساخت افسانه‌ها و کارکرد عام آن‌ها به مثابه‌ی ذخیره‌ی فرهنگی اقلیمی و بومی، گروه‌های مختلف سنی و علمی می‌توانند مخاطبان این مجموعه باشند و عسماً بندی حاضر نیز به مخاطب کمک می‌کند تا افسانه‌های مورد علاقه‌اش را به آسانی بیابد.

حجم زیاد این مجموعه و نیز رویکرد انتفاعی که امروزه در بازار چاپ و نشر وجود دارد، زمینه ساز تاخیر چندساله در انتشار مجموعه شد، اما در همه حال به آن بودم تا مجموعه به شکل علمی، صورت بندی و منتشر شود و به واسطه‌ی خواست ناشر یا جلب رضایت گروه خاصی از مخاطبان، چارچوب‌های قاعده‌مند افسانه‌شناسی نادیده گرفته نشود. تقسیم‌بندی‌های دیگری نیز در افسانه‌شناسی رایج است، اما روش حاضر، ضمن رعایت قواعد علمی، و با التفات به تعریف‌های موجود، افسانه‌های بیشتری را دربرمی‌گیرد؛ یعنی دایره‌ی شمول آن گسترده‌تر است؛ زیرا تقسیم‌بندی مبتنی بر موضوع و محتوا، نسبت به دیگر روش‌ها دقیق‌تر و

منسجم‌تر است. ناگفته نگذارم که این گونه تقسیم‌بندی مثل همه‌ی رهیافت‌ها و رویکردهای علوم انسانی، نسبی است. همچنان که در این مجموعه، به واسطه‌ی ویژگی‌های مشترک افسانه، پاره‌ای گونه‌ها با یکدیگر همپوشانی دارند. به عنوان نمونه، کرامت یا جادو هم در افسانه‌های عاشقانه جایگاه ویژه‌ای دارد و هم در افسانه‌های سحرآمیز و....

از نخستین قدم‌های جدی در گردآوری افسانه‌های مازندرانی که به اهتمام پژوهشگرانی چون سید حسن یرکانی و سادات اشکوری سامان یافت، تا به امروز بیش از ده مجموعه افسانه در مازندران به چاپ رسیده. در غالب این آثار، عنوان افسانه محور کار قرار گرفته است و تقسیم‌بندی‌های فرعی، یعنی موضوع، ساختار یا غیره به چشم نمی‌خورد. از این منظر و با نهایت احترام نسبت به پژوهشگران، تقدّم و پاسداشت کوشش آن‌ها در حفظ این گنجینه‌ی معنوی، مجموعه‌ی حاضر تنها اثری است که در آن، افسانه‌های مازندرانی بر اساس موضوع و محتوی صورت بندی و تدوین شده است.

پژوهش‌های میدانی ساز و کار خاص خود را دارند و بخصوص در گردآوری اشعار، حکایات و افسانه‌ها، گردآورنده در حقیقت رابطی میان رمانس و مخاطب است. با علم به این اصل مهم، تلاش نگارنده بر این بوده تا نهایت دقت را در رعایت امانت به کار بندد و بدون ارزشداوری و جرح و تعدیل‌های توجیه‌ناپذیر، گفته‌های راوی را همان‌طور ادبیات به فارسی برگرداند. از این منظر، گردآورنده در مسند دانای کل قرار نگرفته و حتی استنباطات راوی را به همان شکل ثبت کرده است. ساده‌تر این که نگارنده از دخالت دادن دیدگاه خود در متن اصلی بر حذر مانده و تنها در پانویس‌ها به توضیح یا تصحیح پاره‌ای موارد پرداخته است.

نکته‌ی قابل اشاره‌ی دیگر، معدل سنی و جنسیتی راویان این مجموعه است که گروه‌های سنی مختلف را دربرمی‌گیرد. با این که بیشتر راویان از کهن سالانند، در عین حال راویان جوان و نوجوان و میانسال زن و مرد در این مجموعه سهیم‌اند. غالب افسانه‌ها از مراجعه‌ی حضوری گردآورنده به راویان ثبت و ضبط شده است، اما معدود افسانه‌هایی در این مجموعه آمده است

که مستقیماً توسط گردآورنده ضبط و ثبت نشده است بلکه به واسطه‌ی دوستان و علاقه‌مندان ادبیات بومی به دست نگارنده رسیده است و سعی بر آن بوده تا با حداقل تغییرات به چاپ برسد. در پایان هر افسانه نیز مشخصات کامل راوی، شامل شاخصه‌های سنی، جنسیتی، سطح سواد و محل سکونت ارائه شده است.

اکنون و در زمانه‌ی انتشار این مجموعه، بسیاری از راویان پا به سن گذاشته، جهان ما را ترک گفته‌اند و برخی دیگر به واسطه‌ی مصائب کهنسالی، دیگر توانایی روایتگری ندارند، از این منظر افسانه‌ها پیش روی شما قرار گرفته است که دیگر در حافظه و سینه‌ی هیچ روایتگری نیست.

این مجموعه در پنج بند مهم آمده است:

داستان‌های شفاهی مازندران (۱) (افسانه‌های سحرآمیز)

داستان‌های شفاهی مازندران (۲) (افسانه‌های عاشقانه و حکایات)

داستان‌های شفاهی مازندران (۳) (افسانه‌های افع‌گرا)

داستان‌های شفاهی مازندران (۴) (افسانه‌های طنزآمیز و تمثیلی)

داستان‌های شفاهی مازندران (۵) (اسطوره، قصه و افسانه)

امیدوارم این مجموعه، که حاصل کاری مداوم و تلاشی بیست ساله است، قدمی در راه حفظ گنجینه‌های معنوی فرهنگ و ادب مازندران باشد و مخاطبان و پژوهشگران را به تداوم این راه برانگیزد. در پایان مایلیم تا سپاس صمیمانه‌ام را نثار راویان این مجموعه بداریم که بی‌همراهی آن‌ها، چنین کاری به انجام نمی‌رسید و یادی از راویان شیرین گفتاری که دیگر در میان ما نیستند، اما نام و خاطره‌ی آن‌ها همچنان با ما و داستان‌های ما خواهد ماند.

درباره‌ی این مجموعه

پژوهشگران به افسانه‌های واقعگرا، افسانه‌های معیشتی، نوول، نوول-معیشتی، واقعی معیشتی و... می‌گویند و نشانه‌ی اساسی این نوع افسانه‌ها مناسبت معیشتی و اجتماعی انسانی است. چنین افسانه‌ها به زندگی مردم خیلی نزدیکند. در آن‌ها بیشتر مسئله‌های

حیاتی- معیشتی مردم و مناسبت‌های واقعی مردم برای بیان افسانه مورد تصویر قرار گرفته است. این نوع افسانه با زندگی مردم نزدیکی و قرابت بیشتری دارد. این ژانر ادبی جنبه واقع‌بینی و حقیقت‌گویی دارند، آنچه در زندگی مردم پیش می‌آید و روی می‌دهد. البته اغراق و مبالغه‌ای که در خور قصه‌گویی است، سخن می‌گویند، افسانه‌هایی که در باب مکر زنان و عشق مردان یا درباره رشک زن پدر و کینه خویشان در بین مردم رایج است.

بعضی از بن‌یه‌های افسانه‌های واقع‌گرا: تقدیرگرایی، ستایش کار و کوشش برای به دست آوردن زندگی بهتر و مذمت تنبلی، استفاده از تجربه زندگی و به کارگیری پند بزرگان و دستیابی به خواسته‌هایش، حل مشکلات زندگی و... است. تعداد این گونه افسانه نسبت تمامی افسانه‌های گردآوری شده در این مجموعه بیشتر است.

نادعلی فلاح

آمل. اسفند ۱۳۹۵